

Uchwała Nr.....
Rady Gminy Osiek
z dnia

**w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie
oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021 - 2025.**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 1372) oraz art. 6 ust. 2 pkt. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 1249) Rada Gminy Osiek uchwała, co następuje:

§ 1

Uchwała się „**Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021 – 2025**” w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2

Traci moc uchwała Nr IX/48/2011 Rady Gminy Osiek z dnia 04 listopada 2011 roku w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie gminy Osiek.

§ 3

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Osiek.

§ 4

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

**Gminny Program Przeciwdziałania
Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony
Ofiar Przemocy w Rodzinie
na lata 2021-2025**

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	3
II. CHARAKTERYSTYKA ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE	4
1. Definicja przemocy i jej rodzaje	4
2. Podstawy prawne programu	4
III. DIAGNOZA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH NA TERENIE GMINY OSIEK	7
1. Ogólna charakterystyka	7
2. Skala zjawiska przemocy w rodzinie na terenie gminy	7
3. Zasoby lokalne umożliwiające pracę z problemem przemocy w rodzinie	9
IV. CELE PROGRAMU	10
1. Cel główny	10
2. Cele szczegółowe	10
V. ADRESACI PROGRAMU	10
1. Przewidywane efekty realizacji programu	10
VI. FINANSOWANIE PROGRAMU	10
VII. MONITORING I EWALUACJA PROGRAMU	10

I. WSTĘP

Gminny program przeciwdziałania przemocy w rodzinie ma na celu ochronę ofiar przemocy oraz określa jakiej pomocy można oczekiwać od służb i instytucji zobowiązanych do pomagania ofiarom przemocy w rodzinie i jakie są podstawy prawne ich kompetencji. Działania programu są podjęte w dziedzinach zdrowia, prewencji, prawa, pracy socjalnej i edukacji.

Zgodna szczęśliwa rodzina należy do wartości najwyżej cenionych. Z reguły stanowi najkorzystniejsze środowisko życia i wychowania. Zaspakaja materialne i psychospołeczne potrzeby ludzi, zapewnia im opiekę i warunki rozwoju, daje poczucie sensu życia, ułatwia kontakt z dobrami kultury, wyzwala aktywność i inspirowanie do wykonywania różnych zadań oraz do uczestnictwa w życiu społecznym. Stanowi wzór ładu organizacyjnego i moralnego, chroni i wspomaga w sytuacjach trudnych, zapewnia zaspokojenie potrzeb emocjonalnych. Dzięki temu stanowi dla ludzi niezastąpioną emocjonalną ostoję bezpieczeństwa.

Badania naukowe dowodzą, że większość polskich rodzin funkcjonuje w sposób zadawalający. Są jednak i takie, które bywają powodem cierpienia i rozczarowania swych członków, dostarczają im traumatycznych przeżyć.

Szczególnie negatywny wpływ na funkcjonowanie rodziny wywiera przemoc, która jest skutkiem i przyczyną dysfunkcji wszystkich sfer życia rodziny.

Członkowie rodziny, od osoby stosującej przemoc, doznają licznych szkód psychofizycznych. Bardzo często występują u nich poważne zaburzenia emocjonalne i pogarszanie stanu zdrowia wynikającego z przebywania w stanie ciągłego napięcia i przeciążenia emocjonalnego. Odnosi się to nie tylko do sytuacji, gdy w domu obecna jest osoba stosująca przemoc, ale i tego, co może się wydarzyć lub z rozpatrywania tego co już się wydarzyło. W odczuciu członków rodziny dominuje strach, lęk, gniew, smutek, wstyd, upokorzenie. Ich przeżywanie dotyczy nie tylko konkretnych i powtarzających się zagrożeń, lecz jest także związane z rozpadem systemu więzi i poczucia bezpieczeństwa, które powinno istnieć w domu.

Obecnie nie zanoszą się na to, aby przemoc zniknęła z naszego codziennego życia. Jedyne co możemy zrobić to pomóc rodzinie w sposób racjonalny, aby mogła zacząć dobrze funkcjonować oraz w sposób prawidłowy wypełniać swoje funkcje. Rodzina musi uznać swoją dysfunkcjonalność, obudzić w sobie nadzieję na zmianę istniejącej sytuacji oraz podjąć działania, które zapoczątkują usunięcie dysfunkcji.

II. CHARAKTERYSTYKA ZJAWISKA PRZEMOCY W RODZINIE

1. Definicja przemocy i jej rodzaje

Przemoc jest zjawiskiem powszechnym. Wokół przemocy narosło wiele mitów. Jednym z nich jest przekonanie, że jest to zjawisko marginalne, występujące wyłącznie w patologicznych środowiskach, jednak występuje w rodzinach o różnym statusie społecznym.

Przemoc w rodzinie jest ważnym zagadnieniem działań podejmowanych przez różne instytucje. Przemocą w rodzinie określone jest „każde zachowanie skierowane wobec osoby bliskiej, którego celem jest utrzymanie nad nią kontroli i władzy. Przemoc w rodzinie to zamierzone, wykorzystujące przewagę sił działanie przeciwko członkowi rodziny naruszające jego godność oraz podstawowe prawa i wolności, powodujące cierpienie i szkody” (Nowakowska, 2008, s. 21). Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1249) definiuje przemoc w rodzinie jako *jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt 1, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.*

Przemoc ze strony najbliższej osoby jest doświadczeniem traumatycznym, okaleczającym psychikę. Przemoc w rodzinie przybiera różne formy: od przemocy fizycznej, przez psychiczną, seksualną, ekonomiczną po zaniedbanie.

Przemoc w rodzinie jest rzadko incydem jednorazowym, zazwyczaj ma ona charakter długotrwały i cykliczny.

Rodzaje Przemocy

- Fizyczna - naruszanie nietykalności fizycznej. Jej celem jest zadanie ofierze bólu fizycznego, uszkodzenie jej ciała, pogorszenie jej zdrowia lub pozbawienie ją życia.
- Psychiczna - naruszenie godności osobistej. Jej celem jest umniejszenie poczucia własnej wartości ofiary, wzbudzenie w niej strachu.
- Seksualna - naruszenie intymności. Jej celem jest zmuszanie ofiary do podjęcia niechcianych zachowań seksualnych lub zdeprecjonowania jej seksualności.
- Ekonomiczna - naruszenie własności. Jej celem jest ekonomiczne uzależnienie ofiary od sprawcy
- Zaniedbanie - naruszenie obowiązku do opieki ze strony osób bliskich. Jej celem jest niezaspakajanie podstawowych potrzeb fizycznych i emocjonalnych.

Przemoc jest przestępstwem.

W zależności od tego, czy przemoc ma charakter jednorazowy, czy się powtarza, jest ścigana z różnych artykułów Kodeksu karnego. Jeżeli przemoc ma charakter ciągły, zostanie zakwalifikowana jako przestępstwo znęcania się nad rodziną z art. 207 Kodeksu karnego (tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 1444 z późn. zm.).

Artykuł 207 Kodeksu karnego stanowi:

§1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§1a. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą nieporadną ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§2. Jeżeli czyn określony w §1 lub 1a połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§3. Jeżeli następstwem czynu określonego w §1–2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”.

Przemoc w rodzinie ma tragiczne konsekwencje. Prowadzi nie tylko do uszkodzeń ciała ofiary, ale także do zaburzeń emocjonalnych oraz zaburzeń w sposobie, w jaki postrzega ona sama siebie, sprawcę oraz innych ludzi. Narastanie zjawiska przemocy w rodzinie wymaga niezwłocznego podjęcia działań zawartych w niniejszym programie.

Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie ma charakter długofalowy. W miarę potrzeb i sytuacji społecznej zadania Programu gminy Osiek mogą ulegać zmianom i udoskonaleniom.

2. Podstawy prawne programu

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. 2009, Nr 114, poz. 946),

- Ustawa z 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 1249 z późn. zm.),

- Ustawa z 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (tj. Dz. U. z 2020 r. poz.1876 z późn. zm.),

- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej (tj. Dz. U. z 2020 r., poz. 821 z późn. zm.),

- Ustawa z 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 1119),

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (tj. Dz. U. z 2020 r., poz. 1444 z późn. zm.),

- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. z 2021 r., poz.1372),

- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tj. Dz. U. z 2020 r., poz.1359 z późn. zm.),

– Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2021 r., poz. 1214),

– Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. z 2020 r., poz. 611, z późn. zm.),

– Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2018 r., poz. 969),

– Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2020 r., poz. 2050),

- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 1082),
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2021 r., poz. 534 z późn. zm.),
- Ustawa z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. 2019 poz. 730),
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. z 2011, Nr 209, poz. 1245),
- Strategia Rozwoju Gminy Osiek na lata 2015-2022.

Zgodnie z zapisem w art. 6 ust. 2 pkt 1-4 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 z późn. zm.) oraz innych ustaw do zadań własnych gminy należy w szczególności tworzenie gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym:

- 1) opracowanie i realizacja gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie;
- 2) prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w szczególności poprzez działania edukacyjne służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie;
- 3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia;
- 4) tworzenie zespołów interdyscyplinarnych

Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2025 wpisuje się w cele i kierunki działań innych dokumentów strategicznych.

Należą do nich m.in.:

- Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021 r., którego celem głównym jest zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie, oraz zmniejszenie skali tego zjawiska w Polsce.

III. DIAGNOZA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH NA TERENIE GMINY OSIEK

1. Ogólna charakterystyka

Gmina Osiek to turystyczna i malownicza, gmina wiejska, leżąca w powiecie starogardzkim, na terenie chronionego krajobrazu Borów Tucholskich, w centrum rejonu etniczno - kulturowego Kociewie, usytuowana nad największym jeziorem "Kałębie". Tutejsza gmina jest objęta programem Natura 2000. Na jej terenie nie ma żadnego przemysłu, w związku z tym jest niezwykle atrakcyjna dla turystów.

Siedzibą gminy jest miejscowość Osiek. Liczba mieszkańców gminy Osiek wg. stanu na dzień 31.12.2020 roku wyniosła 2373 osób. Powierzchnia gminy Osiek wynosi 156 km².

2. Skala zjawiska przemocy w rodzinie na terenie gminy

Przemoc w rodzinie jest trudnym problemem rodziny a osoby, które jej doświadczają często nie chcą mówić o swoim problemie ze względu na strach, poczucie winy, obawę przed osądzeniem, strach przed zmianą czy też osądzeniem ze strony rodziny lub też społeczności lokalnej. Przemocy w rodzinie towarzyszy również wiele stereotypów, które powstrzymują osoby doświadczające przemocy przed udaniem się po pomoc, w związku z czym coraz częściej zjawisko przemocy w rodzinie poruszane jest w różnych kampaniach, akcjach informacyjnych.

Z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Osieku w roku korzystało ogółem 65 rodziny, a liczba osób w rodzinie wynosiła 114. Pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokajania niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka, a osoby i rodziny korzystające z pomocy są obowiązane do współdziałania w rozwiązywaniu ich trudnej sytuacji życiowej.

Analiza rodzin objętych pomocą Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Osieku, powód przyznania pomocy:

- Ubóstwo: 31 rodzin/47 osób
- Długotrwała choroba: 22 rodziny/36 osób
- Bezrobocie: 21 rodzin/45 osób
- Niepełnosprawność: 27 rodzin/54 osoby
- Bezradność w sprawach opiekuńczo wychowawczych: 4 rodziny /17 osób
- Potrzeby ochrony macierzyństwa: 1 rodzina /6 osób
- Wielodzietność: 2 rodziny/ 13 osób
- Alkoholizm: 8 rodzin/8 osób
- Narkomania: 1 rodzina/6 osób
- Trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego: 3 rodziny/4 osoby.

Diagnoza problemu przemocy w Gminie Osiek została przeprowadzona na podstawie zgromadzonych dokumentów i sprawozdań przez Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Osieku, a jego wyniki stanowiły podstawę do sporządzenia Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie i Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021-2025. Głównym celem badania było oszacowanie skali zjawiska przemocy w rodzinie jak również ocena systemu przeciwdziałania i zwalczania przemocy w Gminie Osiek.

Tabela nr 1. Liczba wszczętych procedur „Niebieskie Karty” w latach: 2016-2020

(wg opracowania własnego na podstawie danych Zespołu Interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie)

ROK	INSTYTUCJA ZAKŁADAJĄCA „NIEBIESKIE KARTY”					OGÓLEM
	GOPS	POLICJA	GKRPA	OŚWIATA	SŁUŻBA ZDROWIA	
2016	1	0	0	0	0	1
2017	0	2	0	0	0	2
2018	0	1	0	0	0	1
2019	0	1	0	0	0	1
2020	0	0	0	0	0	0

Z powyższych danych wynika, że to Policja jest instytucją, która najczęściej podejmuje działania interwencyjne w środowisku i wdraża procedurę „Niebieskie Karty”, a kolejną instytucją jest Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. Natomiast, oświata i placówka służby zdrowia oraz GKRPA od 2016 r. do 2020 r. nie wdrożyły procedury „Niebieskie Karty”.

Ponadto, powyższe dane wskazują, iż w roku 2017 zostały wdrożone dwie procedury „Niebieskie Karty”. W roku 2020 nie wdrożono żadnej procedury, natomiast w pozostałych latach wdrożono po 1 procedurze „Niebieskie Karty”.

Tabela nr 2. Liczba osób doznających przemocy w latach: 2016-2020

(wg opracowania własnego na podstawie danych Zespołu Interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie)

ROK	LICZBA OSÓB DOZNAJĄCYCH PRZEMOCY			OGÓLEM
	KOBIETY	MĘŻCZYŹNI	DZIECI	
2016	1	0	0	1
2017	1	0	1	2
2018	1	0	0	1
2019	1	0	0	1
2020	0	0	0	0

Z powyższych danych wynika, że na terenie gminy Osiek przeważającą grupą mającą największy kontakt z przemocą w rodzinie są kobiety. W 2018 roku kontakt z przemocą miało jedno dziecko. Natomiast mężczyźni, przemocą w rodzinie dotychczas nie byli w ogóle dotknięci.

Tabela nr 3. Ilość posiedzeń Grup Roboczych oraz zakończonych procedur „Niebieskie Karty” w latach: 2016-2020

(wg opracowania własnego na podstawie danych Zespołu Interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie)

ROK	ILOŚĆ POSIEDZEŃ GR	ILOŚĆ ZAKOŃCZONYCH PROCEDUR „NK”
2016	7	1
2017	6	2
2018	2	2
2019	4	1
2020	0	0

W ramach wdrożonych procedur „Niebieskie Karty” w rodzinach, w których występuje przemoc tworzone są grupy robocze, a ilość posiedzeń grup roboczych w latach 2016 – 2020 przedstawiają powyższe dane.

Natomiast, procedura „Niebieskie Karty” jest instytucjonalnym narzędziem służącym do przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zakończenie w/w procedur „NK” nastąpiło w przypadku: „ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy”.

3. Zasoby lokalne umożliwiające pracę z problemem przemocy w rodzinie

Bezpośrednio przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie zajmują się członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego/grup roboczych.

W skład Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, powołanego przez Wójta Gminy Osiek, wchodzi przedstawiciele:

- a) Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej – starsi pracownicy socjalni,
- b) Policji – dzielnicowy gminy Osiek,
- c) Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych – sekretarz GKRPA,
- d) Publicznej Szkoły Podstawowej w Osieku - pedagog,
- e) Pielpińskiego Centrum Zdrowia – Ośrodka Zdrowia w Osieku - pielęgniarka
- f) Sądu Rejonowego w Starogardzie Gd. - kurator społeczny,
- g) Środowiskowego Domu Samopomocy w Osieku - terapeuta zajęciowy.

Do zadań zespołu interdyscyplinarnego należy w szczególności diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie, podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mający na celu przeciwdziałanie temu zjawisku, inicjowanie interwencji w środowisku, rozpowszechnianie informacji o instytucjach osobom i możliwości udzielania pomocy w środowisku lokalnym, inicjowanie działań w stosunku do osób doznających przemocy.

IV. CELE PROGRAMU

1. Cel główny:

Zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie poprzez podniesienie świadomości wśród mieszkańców gminy na temat zjawiska przemocy w rodzinie oraz sposobów przeciwdziałania temu zjawisku.

2. Cele szczegółowe:

Cel 1: Uwrażliwienie mieszkańców gminy na objawy występowania przemocy domowej poprzez akcje informacyjne.

Cel 2: Zwiększenie świadomości na temat dostępnych form wsparcia dla osób doświadczających przemocy.

Cel 3: Zwiększenie skuteczności działań interwencyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.

Cel 4: Zwiększenie kompetencji zawodowych, poszerzanie wiedzy, wymiana doświadczeń oraz budowanie relacji pomiędzy różnymi służbami pomocowymi.

V. ADRESACI PROGRAMU

Program skierowany jest do:

- mieszkańców gminy w tym osób zagrożonych przemocą w rodzinie,
- osób stosujących przemoc w rodzinie,
- świadków przemocy w rodzinie,
- osób/instytucji zajmujących się profesjonalnie udzielaniem wsparcia społecznego.

VI. FINANSOWANIE PROGRAMU

Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2021 – 2025 finansowany będzie ze środków własnych Gminy, dotacji oraz środków pozabudżetowych pozyskanych z innych dostępnych źródeł.

VII. MONITORING PROGRAMU

Podmiotem odpowiedzialnym za monitoring programu będzie Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Monitoring umożliwi analizę w realizacji podejmowanych działań oraz pozwoli na ocenę skuteczności podejmowanych działań. Niniejsze informacje umożliwią szersze rozeznanie potrzeb jednocześnie wskazując kierunek na rozwijanie programów w przyszłości.